

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

HÖGSTA DOMSTOLEN
JS 26

INKOM: 2020-11-06
MÅLNR: B 5575-20
AKTBIL: 5

Terje Pedersen ./ riksåklagaren ang. grov misshandel m.m.

*(Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 21 september
2020 i mål B 2552-20)*

Högsta domstolen har förelagt mig att skyndsamt svara skriftligen på Terje Pedersens överklagande. Svaret ska enligt föreläggandet särskilt avse frågan om straffvärdebedömningen gällande grov misshandel och grovt vållande till annans död samt frågan om flyktfara och proportionalitet vid fortsatt häktning efter fällande dom. Jag har koncentrerat mitt svar kring dessa frågor och vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag motsätter mig inte att prövningstillstånd meddelas, med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt beträffande gärningen, i frågan om påföljd. Jag ser inte att det i övrigt finns skäl att meddela prövningstillstånd.

Bakgrund

Åtalet

Terje Pedersen åtalades den 25 juni 2020 för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, enligt följande gärningspåstående.

Grov misshandel

Terje Pedersen har misshandlat Kenneth Stjärnfelt genom att tilldela honom två stick eller hugg med en kniv i låret. Det hände den 18 mars 2020 på Östra Stallmästaregatan 16 A, Malmö stad. Av misshandeln har Kenneth Stjärnfelt orsakats en genomgående stickskada med en 13 cm lång stickkanal, med en delvis avskuren knäartär och knäven, skada på lårmuskeln och utblödda, inre organ och en stickskada med en 5 cm lång stickkanal med skada på lårmuskulaturen. Brottet bör bedömas som grovt eftersom gärningen varit livsfarlig, Terje Pedersen har tillfogat Kenneth Stjärnfelt svår kroppsskada och visat särskild hänsynslöshet eller råhet då misshandeln riktats mot ett försvarslöst offer. Terje Pedersen begick gärningen med uppsåt.

Vållande till annans död, grovt brott

Terje Pedersen har genom ovannämnda misshandel orsakat Kenneth Stjärnfelts död. Det hände den 18 mars 2020 på Östra Stallmästaregatan 16 A, Malmö stad. Terje Pedersen begick gärningen av oaksamhet. Brottet bör bedömas som grovt eftersom gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag då döden orsakats genom misshandel förövad med kniv i alkoholpåverkat tillstånd.

Frihetsberövande

Terje Pedersen greps den 18 mars 2020, anhölls den 19 mars 2020 och häktades den 20 mars 2020. Han har varit underkastad restriktioner från och med den 19 mars 2020 till och med den 8 juli 2020.

Tingsrätten

Tingsrätten dömde Terje Pedersen för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, till fängelse i 3 år och 6 månader. I påföljdsfrågan anfördes bl.a. följande.

Tingsrätten konstaterar att Kenneth Stjärnfelt mist sitt liv på grund av det våld och tillhörande allvarliga, medvetna risktagande som ligger Terje Pedersen till last. Straffvärdet för brotten är högt.

Vid straffvärdebedömningen ska emellertid också beaktas att gärningen som konstaterats tidigare helt synes vara präglad av stundens ingivelse och vara impulsstyrd snarare än på något sätt planerad eller överlagd. Å andra sidan är det i viss mån försvårande att det har varit fråga om två hugg med viss tidsutdräkt däremellan. Vid en samlad bedömning anser tingsrätten att brottens straffvärde motsvarar fängelse tre år och sex månader.

Det har inte kommit fram några omständigheter som medför att straffets längd ska sättas lägre eller högre än brottens straffvärde. Med hänsyn till det höga straffvärdet och brottens art kan ingen annan påföljd än fängelse komma ifråga. Terje Pedersen ska därför dömas till fängelse i tre år och sex månader.

Tingsrätten beslutade vidare att Terje Pedersen skulle stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft mot honom. I häktningsfrågan angavs följande.

I fråga om flyktfara konstaterar tingsrätten att Terje Pedersen döms till ett långt fängelsestraff. Han är visserligen bosatt i Malmö sedan mycket lång tid tillbaka men är medborgare i och har sina närmaste släktingar i Norge. Hans koppling till svensk arbetsmarknad framstår inte heller som särskilt stark och han har själv gett uttryck för att han kommer bli av med sin bostad vid en fällande dom. Eftersom det av redovisade skäl finns beaktansvärd risk att Terje Pedersen annars avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff och det framstår som en proportionerlig åtgärd ska han stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft mot honom.

Hovrätten

Hovrätten ändrade tingsrättens domslut på så sätt att hovrätten bestämde fängelsestraffets längd till 5 år. I påföljdsfrågan anförde hovrätten följande.

Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon har haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen har inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Straffskalan för grov misshandel är fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. När det gäller vållande till annans död, grovt brott, är straffskalan fängelse i lägst ett och högst sex år.

Som tingsrätten har konstaterat är gärningen mycket allvarlig. Enligt hovrätten uppgår straffvärdet till fängelse i fem år (jfr rättsfallet NJA 2016 s. 763). Det finns inte skäl att frånga

straffvärdet vid straffmätningen. Tingsrättens dom i påföljdsdelen ska ändras i enlighet med detta.

Hovrätten beslutade vidare, med hänvisning till det skäl som tingsrätten hade angett, att Terje Pedersen ska vara häktad tills fängelsestraffet får verkställas.

Överklagandet

Terje Pedersen har yrkat att fängelsestraffets längd ska sättas ned med hänvisning till att såväl straffvärde som straffmätningensvärde motsvarar vad tingsrätten kom fram till i sin dom.

Som skäl för prövningstillstånd har han anfört att det saknas entydig praxis när det gäller straffvärde för grov misshandel i kombination med vållande till annans död, grovt brott, och att det utifrån tingsrättens och hovrättens vitt skilda bedömningar är tydligt att det behövs vägledning i frågan. Han har framhållit att hovrättens bedömning av straffvärdet avviker från praxis gällande grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott. Han ser att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen och föreligger synnerliga skäl för att Högsta domstolen ska bevilja prövningstillstånd.

Grunder för min inställning

Relevanta straffbestämmelser

Grov misshandel

Om ett misshandelsbrott är att anse som grovt, ska dömas för grov misshandel till fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (3 kap. 6 § brottsbalken.)

Minimistraffet för grov misshandel höjdes den 1 juli 2017 från fängelse ett år till fängelse ett år och sex månader. Samtidigt höjdes minimistraffet för synnerligen grov misshandel från fyra till fem år. I förarbetena till lagändringarna angavs bl.a. att den praktiskt tillämpliga straffskalan för grov misshandel ökar genom höjningen från fyra till fem år av minimistraffet för synnerligen grov misshandel samt att höjningen av minimistraffet för grov misshandel på motsvarande sätt ökar straffmätningensutrymmet för normalgradsbrottet (prop. 2016/17:108 s.51).

I den straffmättningsreform som genomfördes år 2010 hade lagändringar införts som syftade till att generellt höja straffnivån för allvarliga våldsbrott (prop. 2009/10:147). Bland annat infördes i 29 kap. 1 § första stycket andra meningen brottsbalken bestämmelsen om att det vid bedömningen av straffvärdet särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Det i första hand åberopade skälet för straffmättningsreformen var att samhällsutvecklingen sedd över längre tid hade

inneburit att de allvarliga våldsbrotten måste ses som betydligt allvarligare än tidigare och som mer klandervärda än vissa andra brottstyper. (A. prop. s. 9 f. och s. 41).

Genom lagändringarna år 2017, som alltså inkluderade en höjning av minimistrafvet för grov misshandel, ville regeringen förstärka effekten av 2010 års straffmättningsreform genom punktvisa insatser. Punktinsatserna bestod i att straffskalorna skärptes för vissa av de brottstyper som avsågs med 2010 års reform. För just dessa brottstyper blir, uttalades i förarbetena, följden att straffmätningen kommer att ta sin utgångspunkt i ett högre abstrakt straffvärde samtidigt som det vid bestämmandet av det konkreta straffvärdet – i enlighet med vad som följer av 2010 års ändring av 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken – särskilt ska beaktas om gärningen har utgjort ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Avsikten med de strängare straffskalorna var alltså att bl.a. uppsåtlig allvarligare våldsanvändning skulle mötas av en kraftigare reaktion än vad som var fallet före 2010 års straffmättningsreform. (Prop. 2016/17:108 s. 25 och 27.)

Vållande till annans död, grovt brott

För vållande till annans död, som utgör grovt brott, ska dömas till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag eller om gärningsmannen, när det har krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag. (3 kap. 7 § andra stycket brottsbalken.)

I samband med straffmättningsreformen år 2010 höjdes straffminimum för vållande till annans död, grovt brott, från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Regeringen uttalade inför lagändringen bl.a. att straffnivån för vållande till annans död, grovt brott, borde något närma sig straffnivån för dråp och anpassas till de föreslagna höjda straffnivåerna för de allvarliga våldsbrotten. Det bedömdes alltså finnas ett behov av en höjd straffnivå som kunde åstadkommas genom en straffskaleändring. När vållandebrottet begåtts i samband med ett allvarligt våldsbrott påverkas, konstaterades det, straffvärdet också av den genom straffmättningsreformen föreslagna generella straffhöjningen för våldsbrott. Om exempelvis vållandebrottet begåtts i kombination med grov misshandel som inte är synnerligen grov och straffvärdet enligt den praxis som gällde vid tidpunkten låg på tre år, skulle straffvärdet framöver kunna bestämmas till uppemot fyra år. (Prop. 2009/10:147 s. 25.)

Lagändringen syftade till att höja straffnivån för brottet, oavsett om det har begåtts tillsammans med annat brott eller inte. Ändringen var inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott. Avsikten var inte heller att påverka straffvärdebedömningen för brott av normalgraden. Om vållande till annans död, grovt brott, döms ut i

gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. (A. prop. s. 39.)

Relevant praxis

Högsta domstolen

Högsta domstolen har inte prövat något mål som avser straffvärdet för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, efter att den nya straffskalan för grov misshandel infördes år 2017.

I **NJA 2016 s. 763** (som återopas i hovrättens dom i det förevarande målet och där huvudfrågan var om den tilltalade hade uppsåt till målsägandens död) dömde Högsta domstolen den tilltalade för synnerligen grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, till fängelse i sex år vilket enligt domstolen motsvarade straffvärdet. Den tilltalade hade, efter en kort ordväxling med målsäganden när denna var ute och gick med sin hund, huggit en kniv i ryggen på målsäganden som avled av de skador han fick. Ett justitieråd var skiljaktigt och ville döma för mord till fängelse i 12 år.

Hovrätterna

Den praxis som refereras i TP:s överklagande härrör från tiden före år 2017, då minimistraflet för grov misshandel höjdes.

Från senare tid kan följande rättsfall nämnas.

Hovrättens för Västra Sverige dom den 11 september 2020 i mål B 4192-20. Hovrätten fastställde tingsrättens dom i skuldfrågan och dömde två tilltalade för grov misshandel och grovt vållande till annans död. Hovrätten fann det utrett att målsäganden utsatts för ett omfattande våld med flera knivhugg varav två var för sig hade varit sådana att de skulle medföra att målsäganden avled. I frågan om påföljd instämde hovrätten i den bedömning som tingsrätten gjort och fann, även med hänsyn till den tid som de tilltalade varit frihetsberövade med restriktioner eller under därmed jämförbara förhållanden, att saknades anledning att döma till ett kortare fängelsestraff än tingsrätten dömt ut. Tingsrättens domslut om *fängelse i sex år* fastställdes. Hovrätten hänvisade i målet till rättsfallet NJA 2016 s. 763. Tingsrätten hade vid sin straffvärdebedömning uppgett att det var försvarande i målet att målsäganden hade blivit uppsökt och angripen i sin bostad och att han befunnit sig i ett numerärt underläge.

Svea hovrätts dom den 10 september 2020 i mål B 8288-20. Hovrätten fastställde tingsrättens dom vilket innebar att den tilltalade dömdes för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott till *fängelse i 5 år och 6 månader*. Påföljden avsåg även annan brottslighet. Det rörde sig i målet om trubbigt våld och våld med tillhygge (ej kniv).

Våldet som den tilltalade dömdes för hade, enligt vad som angavs i tingsrättens domskäl, riktats mot flera ställen på målsägandens kropp, bl. a. huvud, hals och buk. Våldet hade medfört omfattande och svåra skador och det hade enligt tingsrättens domskäl varit livsfarligt. Våldet mot buken hade innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag. Tingsrätten angav i påföljdsfrågan att det högsta straff som kunde dömas ut för den samlade brottsligheten var fängelse i åtta år med hänsyn till bestämmelserna i 26 kap. 2 § brottsbalken. Vid bedömningen av straffvärdet beaktade tingsrätten det kraftiga och omfattande våld som målsäganden hade utsatts för. Förutom våldet mot buken hade enligt tingsrätten våldet mot huvudet varit särskilt allvarligt. Några förmildrande eller försvarande omständigheter hade enligt tingsrätten inte kommit fram. Straffvärdet för den grova misshandeln var enligt tingsrätten högt med hänsyn till

fängelse i åtta år med hänsyn till bestämmelserna i 26 kap. 2 § brottsbalken. Vid bedömningen av straffvärdet beaktade tingsrätten det kraftiga och omfattande våld som målsäganden hade utsatts för. Förutom våldet mot buken hade enligt tingsrätten våldet mot huvudet varit särskilt allvarligt. Några förmildrande eller försvårande omständigheter hade enligt tingsrätten inte kommit fram. Straffvärdet för den grova misshandeln var enligt tingsrätten högt med hänsyn till skadornas art och omfattning och som sedan ledde till målsägandens död. Oaktsamheten hade, konstaterade ringsrätten, varit av mycket allvarligt slag fått oåterkalleliga följder. Det samlade straffvärdet uppgick enligt den bedömning tingsrätten gjorde till fängelse i fem år och sex månader.

Hovrättens för Nedre Norrland dom den 10 augusti 2010 i mål B 844-20. Hovrätten fastställde tingsrättens domslut i den del det avsåg att den tilltalade gjort sig skyldig till grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, och i fråga om påföljden som bestämts till *fängelse i 5 år och 6 månader*. Påföljden avsåg även annan brottslighet. Beträffande det utövade våldets omfattning uppgav hovrätten bl.a. att den slutsats som kan dras av utredningen var att den tilltalade utdelat minst tre kraftiga knytnävsslag mot målsäganden så att denne fallit till golvet. Hovrätten anslöt sig vidare till tingsrättens bedömning när det gäller straffmätning och påföljdsval.

I påföljdsfrågan hade tingsrätten anfört bl.a. följande. För vållande till annans död, grovt brott, är stadgat fängelse i lägst ett och högst sex år. Efter en lagändring 2017 höjdes minimistraflet för grov misshandel från ett till ett år och sex månaders fängelse. Högst kan grov misshandel ge sex års fängelse. Som jämförelse kan anföras att synnerligen grov misshandel har en straffskala från fem till tio års fängelse. Normalstraff enligt praxis är för mord är fjorton år och för dråp åtta års fängelse. 2010 infördes en straffskärpningsregel i 29 kap 1 § 2 st brottsbalken, vilken särskilt ska iaktas vid allvarliga angrepp på någons liv eller hälsa. Där anges att rätten vid bedömningen av en gärnings straffvärde ska beakta den skada, kränkning eller fara aktuell gärning inneburit, vad den tilltalade insett eller bort inse om detta samt de avsikter eller motiv denne haft. Denna regel menar rätten är tillämplig i det aktuella målet. Syftet med bestämmelsen var att åstadkomma höjningar med uppåt en tredjedel för brott med ett straffvärde på sex månader eller mer. När lagstiftaren senare höjde minimistraflet för bland annat grov misshandel 2017 angavs att den nyss nämnda straffskärpningsregeln alltså parallellt skulle beaktas. Syftet med att höja minimistrafte för såväl synnerligen grov som grov misshandel var enligt förarbetena inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan dessa båda brottstyper utan att generellt höja straffnivån för alla gärningar vilka är att bedöma som synnerligen grov misshandel och likaledes för grov misshandel. Man uttrycker det vidare så att den praktiskt tillämpliga straffskalan för ett brott av normalgraden regelmässigt får anses sluta där minimistraflet för den svårare graden börjar, trots att straffskalorna överlappar varandra. På samma sätt anges då höjningen från fyra till fem år av minimistraflet för synnerligen grov misshandel öka den praktiskt tillämpliga straffskalan för grov misshandel. Det fanns enligt tingsrätten skäl som talade för att den grova misshandeln med dödlig utgång skulle vara att anse som en synnerligen grov misshandel enligt lagstiftarens avsikt vid nämnda brottsrubricerings införande. Den tilltalade hade tagit till, som han själv genom erfarenhet känt till, extremt kraftigt våld mot huvudet på en betydligt mindre till vikt och längd, rörelsehindrad, påverkad, äldre man i dennes bostad. Gärningen hade skett helt utan provokation och med explosivitet samt därtill med ett syfte att tillskansa sig pengar eller annan egendom på sätt som också skett efter döden. Skadorna som lett till dödsfallet hade varit betydande. Ett dödsfall skulle enligt rättsläkare ha skett även för en i övrigt frisk person som inte fått hjälp. Trots vad nu anförts hade tingsrätten stannat vid att rubricera gärningen som grov, men inte synnerligen grov, misshandel. Gärningen borde ändå vad gäller straffvärde ligga mycket nära den allvarligare formen av misshandel om än under minimistraflet för sådant brott. Detta i konsekvens med vad som hade anförts om bestämmande av straffets längd inom aktuell straffskala.

Grund för häktning

Grundläggande bestämmelser

Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. (24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken.)

Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. (24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken.)

Flyktfara

Den första av de tre särskilda häktningsgrunderna är att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (*flyktfara*).

Med avvikande menas i detta sammanhang att den misstänkte lämnar sin bostads- eller vistelseort i syfte att undgå lagföring eller straff. Med uttrycket "på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff" faller bl. a. åtgärder varigenom den misstänkte utan att lämna orten håller sig undan i sådant syfte. (Prop. 1986/87:112 s 29.)

Vid tillämpning av häktningsreglerna bör de möjligheter till lagföring och straffverkställighet utomlands beträffande brott begångna i Sverige som numera finns i princip sakna betydelse. Häktningsreglerna torde böra garantera att lagföringen och straffverkställigheten ska kunna ske i Sverige. (Fitger m.fl. Rättegångsbalken – en kommentar på internet, kommentaren till 24 kap. 1 § rättegångsbalken.)

NJA 2016 s. 1024. Högsta domstolen behandlade frågan om det strider mot den unionsrättsliga principen om likabehandling att häkta en unionsmedborgare i en situation då det bedömts vara mycket svårt att få till stånd en verkställighet av ett fängelsestraff. Högsta domstolen kom fram till att det inte var fråga om vare sig direkt eller indirekt diskriminering att låta en unionsmedborgare som dömts till fängelse i tre månader vara häktad på grund av flyktfara.

NJA 1983 s. 610. Högsta domstolen fann att det inte längre förelåg någon flyktfara beträffande en person som efter att ha dömts till fängelse åtta månader ensam överklagat denna dom och som varit anhållen och häktad under så lång tid att han, om i stället verkställighet ägt rum, skulle ha villkorligt frigivits. Jfr. även **NJA 1985 s. 56.**

NJA 1979 s. 261. Högsta domstolen fann med beaktande av reglerna om villkorlig frigivning att det inte förelåg någon sådan risk för att den tilltalade, som dömts till fängelse sex månader jämte förvisning och ensam överklagat denna dom, skulle undandra sig straff som kunde motivera häktning (frihetsberövandet hade varat mer än fyra månader). I beaktande av möjligheterna att i

högre rätt avgöra målet i hans utevaro fann Högsta domstolen att inte heller risken för att han skulle undandra sig lagföring kunde motivera häktning.

Proportionalitet

Proportionalitetsprincipen, som är lagreglerad när det gäller häktning, innebär att en tvångsåtgärd i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet ska stå i rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden. Vid häktning innebär det att skälen för frihetsberövandet ska ställas i relation till de olägenheter frihetsberövandet innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Proportionalitetsprincipen ger alltså uttryck för att minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet och innebär samtidigt en erinran om att tvångsmedlet får användas endast om syftet med åtgärden inte kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder (Prop. 1988/89:124 s. 26 och 65.)

En prövning i ett enskilt fall av om tvångsmedlet behöver tillgripas kan leda till att man väljer ett annat, lindrigare, tvångsmedel än man först tänkt sig. Den kan också leda till att man avstår från att utnyttja tvångsmedel om åtgärden skulle få skadeverkningar som inte är rimliga i förhållande till vad som skulle stå att vinna. Med ”motstående intresse” som ska beaktas vid proportionalitetsbedömningar avses, enligt förarbetena, förutom direkta följder för den som utsätts för tvångsmedlet, även indirekta verkningar av tvångsmedelsanvändningen. Det kan enligt förarbetena t.ex. röra sig om intrång i tredje mans skyddade intressen. (A. prop. s. 27.)

NJA 2015 s. 261. Målet gällde proportionalitetsbedömningen vid fortsatt häktning. Den misstänkte hade varit häktad i utevaro sedan november 2010 och en utfärdad europeisk arresteringsorder för lagföring hade prövats slutligt av brittiska domstolar i juni 2012. Varken häktningsbeslutet eller arresteringsordern hade verkställts, men den misstänkte hade varit frihetsberövad och underkastad vissa restriktioner med anledning av häktningen. Högsta domstolen uttalade att det vid fråga om en fortsatt häktning får betydelse hur lång tid som frihetsberövandet har pågått och under hur lång tid som behovet av häktning kan förväntas bestå. Ju längre frihetsberövandet har varat, desto starkare skäl måste finnas för en fortsatt häktning. Särskilt vid allvarlig brottslighet kan det få betydelse om det föreligger utredningssvårigheter. De brottsutredande myndigheterna ska också med rimlig effektivitet verka för att häktningstiden blir så kort som möjligt. Om det råder några oklarheter i detta avseende, är det enligt Högsta domstolen inte den enskilde som ska bära bördan av detta. (jfr NJA 2011 s. 518 p. 14–21, jfr 24 kap. 18 § tredje stycket RB.).

NJA 2011 s. 518. I målet, som gällde häktning i ett utlämningsärende, förde Högsta domstolen ett allmänt resonemang om proportionalitetsprincipens tillämpning vid häktning. Högsta domstolen uttalade att det är grundläggande att en häktning aldrig får fortgå längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till syftet. I det kravet ligger, sades det, att berörda myndigheter eller organ med rimlig effektivitet ska verka för att häktningstiden blir så kort som möjligt. Det är enligt domen av betydelse hur det förfarande som den fortsatta häktningen är beroende av (t.ex. en förundersökning eller som i det aktuella målet ett ärende i Europadomstolen) har fortskridit och kan förväntas fortlöpa. Hänsyn ska enligt Högsta domstolen sålunda tas till det sätt på vilket berörda myndigheter eller organ har agerat eller inte har agerat, liksom till om de fortsättningsvis kan förväntas agera med den skyndsamhet som är påkallad med hänsyn till såväl den misstänktes intresse som intresset av att ärendet blir ordentligt utrett och avgörs på ett säkert underlag. Domstolen uttalade att bestämmande för hur lång tid den misstänkte i målet ska behöva vara häktad i avvaktan på Europadomstolens avgörande borde vara vad som är en godtagbar tid för

ett sådant avgörande under förutsättning av en rimligt effektiv handläggning och under antagande av att domstolen hade haft erforderliga resurser för att hantera inkomna ärenden (här hänvisade domstolen till Europadomstolens dom den 23 mars 1994 i mål 32/1993/427/506 Muti mot Italien). Högsta domstolen konstaterade att den misstänkte hade varit frihetsberövad i Sverige i mer än tre år. Det hade gått mer än två år sedan han hade anmält Sverige till Europadomstolen utan att ärendet hade avgjorts. Fortsatt häktning efter en så lång handläggningstid är enligt Högsta domstolen godtagbar endast om det finns alldeles särskilda skäl för det. Europadomstolens handläggning kunde enligt domstolen inte anses vara rimligt effektiv och den häktade släpptes på fri fot.

Reseförbud eller anmälningsskyldighet istället för häktning vid flyktfara

Om någon är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa och det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, men det i övrigt inte finns anledning att anhålla eller häkta den misstänkte, får han eller hon, om det är tillräckligt, i stället meddelas reseförbud eller föreläggas anmälningsskyldighet. (25 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken.)

Finns det skäl att häkta eller anhålla någon, men kan det antas att syftet kan tillgodoses genom reseförbud eller anmälningsskyldighet, får beslut om detta meddelas även i andra fall än som avses i första stycket. (25 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken.)

Det väsentliga vid tillämpningen är inte hur stor risken är att den misstänkte flyr utan om reseförbud eller anmälningsskyldighet kan anses tillräckligt för att neutralisera risken. Hur sistnämnda fråga ska bedömas hänger samman bl.a. med vart den misstänkte kan tänkas fly. (Fitger m.fl. Rättegångsbalken – en kommentar på internet, kommentaren till 25 kap. 1 § brottsbalken, jfr NJA II 1943 s. 346.)

Europakonventionen

Var och en har, enligt artikel 5.1 i Europakonventionen rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen får berövas friheten utom i de fall som anges i artikeln och i den ordning som lagen föreskriver.

Enligt artikel 5.1 a) i Europakonventionen får frihetsberövande ske när någon är lagligen berövad friheten efter fällande dom av behörig domstol (dvs. frihetsberövande för verkställighet av frihetsstraff). Det är inte ett krav enligt artikeln att brottmålsdomen har vunnit laga kraft. Europadomstolen har tvärtom ansett bestämmelsen tillämplig från tidpunkten då det finns en brottmålsdom i första instans. Ett frihetsberövande efter denna tidpunkt omfattas därför av artikel 5.1 a). (Hans Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, femte upplagan, s.116 f.)

Enligt artikel 5.1 c) i Europakonventionen får frihetsberövande ske om någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att ställas inför behörig

rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta. Det måste finnas ett beslut av domstol eller ansvarig myndighet till grund för ett frihetsberövande enligt artikeln. Europadomstolen har, i frågan om bedömningen av flyktfara som grund för häktning, uttalat att inte enbart svårheten i det straff som kan följa på brottet utan även andra faktorer som hänför sig till den misstänktes personliga omständigheter bör beaktas. Särskilt avses den misstänktes karaktär, hemförhållanden, sysselsättning, tillgångar och familjerelationer samt hans eller hennes mer eller mindre starka anknytning till det land där det rättsliga förfarandet bedrivs. Europadomstolen har också framhållit att flyktfaran ofta avtar när den misstänkte hållits häktad en längre tid, eftersom häktningstiden normalt avräknas på straffet och det återstående straff som kan behöva avtjänas därför blir kortare efter hand som häktningstiden fortgår. (A. a. s.126.)

Enligt artikel 5.3 ska den som frihetsberövats vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. Den tidsperiod som ska bedömas löper från frihetsberövandets början fram till domen i första instans. (A.a. s. 141.)

Min bedömning

Straffvärdebedömningen

Straff ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. (29 kap. 1 § första stycket brottsbalken.) Straffvärdet anger hur allvarligt brottet är i förhållande till andra brott.

Den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon har haft ska beaktas då straffvärdet bestäms. Det ska särskilt beaktas om gärningen har inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. (29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken.)

Utgångspunkten för bedömningen av straffvärde ska normalt tas i de rekvisit som anges i den straffbestämmelse som ska tillämpas och i straffbestämmelsens primära skyddsområde. Om det finns straffvärdepåverkande omständigheter som är gemensamma för brott, för vilka det ska dömas i brottskonkurrens, kan omständigheterna inte ges fullt genomslag vid bestämmandet av straffvärdet av vart och ett av brotten när den samlade brottslighetens straffvärde ska bedömas. (se NJA 2014 s. 559, NJA 2017 s. 138 och NJA 2012 s. 79.)

Förekomsten av försvårande eller förmildrande omständigheter kan vidare påverka straffvärdet i ett enskilt fall (29 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken). Tidigare brottslighet, den tilltalades ålder och förekomsten av s.k. billighetsskäl kan också inverka vid straffmätningen (29 kap. 4, 5 och 7 §§ brottsbalken).

Terje Pedersen döms för grov misshandel och grovt vållande till annans död. Straffskalan för grov misshandel är fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Straffskalan för vållande till annans död, grovt brott, är lägst ett och högst sex år.

Vid bedömningen av straffvärdet i det här fallet ska särskilt beaktas att gärningarna har inneburit ett allvarligt angrepp på målsägandens liv (29 kap. 1 § andra stycket andra meningen brottsbalken). I övrigt vill jag särskilt framhålla följande.

Terje Pedersen har utdelat två knivhugg mot målsäganden med ett visst tidsintervall mellan vardera hugget. Det andra knivhugget orsakade en stickskada som var genomgående och hade en 13 cm lång stickkanal, med en delvis avskuren knäartär och knäven, skada på lårmuskeln och utblödda inre organ. Detta knivhugg, som var dödande, utdelades när målsäganden redan skadats genom ett knivhugg i benet och satt ned i en fåtölj. Som tingsrätten konstaterat kan det, med hänsyn till detta och med beaktande av den mycket höga alkoholkoncentrationen i målsägandens blod samt vad som kommit fram om hans allmänna fysiska hälsotillstånd, inte råda någon tvekan om att han när det dödande hugget utdelades hade kraftigt begränsad, om någon, möjlighet att freda sig.

Även om våldet inte var planerat utan utövades i stunden är straffvärdet mot den angivna bakgrunden enligt min uppfattning högt. Omständigheterna kring utdelandet av knivhuggen är i det avseendet jämförbara med de som förekom i rättsfallet NJA 2016 s. 763 (där dom meddelades före höjningen av minimistraffet för grov misshandel år 2017).

Jag delar hovrättens bedömning av straffvärdet liksom bedömningen att det inte finns skäl att frångå straffvärdet vid straffmätningen i detta fall. Jag ser alltså inte att det finns skäl att ändra hovrättens domslut i fråga om påföljden.

Flyktfara och proportionalitet vid fortsatt häktning eller fällande dom

Terje Pedersen är medborgare i Norge med sin närmaste familj kvar i hemlandet. Han är ensamstående och arbetslös med försörjningsstöd. Under lång tid har han, enligt vad han själv uppgett i tingsrätten, druckit alkohol och använt cannabis. Som tingsrätten har redogjort för är hans koppling till svensk arbetsmarknad inte särskilt stark och han kommer enligt egen uppgift att bli av med sin bostad i Malmö vid en fällande dom. Incitamentet att stanna i Sverige får med hänsyn till detta bedömas som låg. Han har vidare dömts för allvarliga brott till ett långt fängelsestraff i såväl tingsrätten som hovrätten. Risken för en kännbar påföljd, som i det här fallet, får ytterligare anses öka flyktfaran (Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 2018, s. 198 f.).

Det finns mot bakgrund av det anförda en klar och konkret risk att Terje Pederson avviker eller på något annat sätt undandrar sig straff om han försätts på fri fot.

Frågan är om det kan anses vara förenligt med proportionalitetsprincipen att Terje Pederson ska vara fortsatt häktad. För att så ska vara fallet ska syftet med häktningen inte kunna tillgodoses med mindre ingripande åtgärder, dvs. reseförbud eller anmälningsskyldighet. Häktningsskälens tyngd ska dessutom vägas mot det intrång eller men i övrigt som frihetsberövandet innebär.

Ett reseförbud eller föreläggande om anmälningsskyldighet är, mot bakgrund av vad som redovisats om Terje Pedersens personliga förhållanden inklusive hans missbruk, enligt min bedömning inte tillräckligt för att eliminera den flyktfara som finns.

Vid fråga om en fortsatt häktning är proportionerlig får det, som Högsta domstolen uttalat, betydelse hur lång tid som frihetsberövandet har pågått och under hur lång tid som behovet av häktning kan förväntas bestå. Ju längre frihetsberövandet har varat, desto starkare skäl måste finnas för en fortsatt häktning. Det ska vid bedömningen beaktas att flyktfaran ofta avtar när den misstänkte hållits häktad en längre tid, eftersom häktningstiden normalt avräknas på straffet och det återstående straff som kan behöva avtjänas därför blir kortare efter hand som häktningstiden fortgår.

Terje Pederson har varit frihetsberövad som anhållen och häktad sedan den 19 mars 2020, dvs. drygt sju månader. Han har sedan den 8 juli 2020 inte varit underkastad några restriktioner. Enligt hovrättens beslut ska han vara fortsatt häktad till dess domen vinner laga kraft mot honom, dvs. en relativt begränsad ytterligare tid. Handläggningstiderna för prövningen av målet avviker enligt min bedömning inte på något sätt som borde inverka vid proportionalitetsbedömningen. Straffvärdet för de brott som Terje Pedersen döms för motsvarar enligt hovrättens dom fängelse i fem år. Han skulle om domen i påföljdsdelen vinner laga kraft mot honom frigges villkorligt tidigast efter drygt tre år. Om straffvärdet, som Terje Pedersen anser, skulle anses motsvara 3 år och 6 månader skulle en villkorlig frigivning aktualiseras först efter drygt två år.

Mot bakgrund av allvaret i de brott Terje Pedersen döms för och med beaktande av den tid han varit frihetsberövad, delvis utan restriktioner, väger betydelsen av att Terje Pedersen kan lagföras och straffas i Sverige för de brott med dödlig utgång som han har begått tyngre än de olägenheter som ett fortsatt frihetsberövande innebär för honom eller något annat motstående intresse. Jag beaktar vid denna avvägning att Terje Pedersen inte själv har framställt något yrkande om att försättas på fri fot och att det inte heller på annat sätt framkommit någon omständighet som innebär att frihetsberövandet skulle ha drabbat Terje Pedersen på ett särskilt betungande sätt.

Den fortsatta häktningen efter hovrättens dom står alltså enligt min uppfattning i rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden.

Terje Pedersen ska därför mot bakgrund av de redovisade omständigheterna stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft mot honom.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Terje Pedersen vill att Högsta domstolen prövar frågan om straffvärdet för grov misshandel i kombination med vållande till annans död, grovt brott.

Syftet med den höjning av minimistrafket för grov misshandel som infördes år 2017 var att förstärka effekten av 2010 års straffmättningsreform som i sin tur syftade till att generellt höja straffnivån för allvarliga våldsbrott. Högsta domstolen har inte prövat frågan om straffmätning vid grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, efter att den nya straffskalan för grov misshandel infördes. Det finns ett behov av vägledande uttalanden i frågan. Omständigheterna i det förevarande målet är relativt klarlagda och målet lämpar sig i och för sig väl för en prövning i Högsta domstolen. Mot den bakgrunden motsätter jag mig inte att prövningstillstånd, med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit utrett om gärningen, meddelas i frågan om påföljd.

Något behov av vägledande uttalanden i någon övrig fråga i målet finns enligt min uppfattning inte. Högsta domstolen har i NJA 2011 s. 518 och NJA 2015 s. 261 gjort vägledande uttalanden när det gäller tillämpning av proportionalitetsprincipen vid fortsatt häktning. Något behov av ytterligare vägledning i den frågan finns inte. Eftersom prövningen av en häktningsfråga utifrån proportionalitetsprincipen i ett enskilt fall dessutom är avhängig av ett stort antal faktorer av för varje fall varierande slag, finns det en risk att ett avgörande skulle få en begränsad betydelse som vägledning för rättstillämpningen.

Sammanfattningsvis motsätter jag mig inte att prövningstillstånd meddelas, med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt beträffande gärningen, i påföljdsfrågan men motsätter mig i övrigt att prövningstillstånd meddelas med anledning av överklagandet.

Bevisuppgift och handläggning

För det fall Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd i målet ber jag om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till:
Utvecklingscentrum.
Malmö åklagarkammare (AM-40606-20).
Kammaråklagaren Tomas Olvmyr.